

ונהפוך הוא: השביעי נעשה ראשון

רש"י מפרש, שמשנה הקדים את אזהרת השבת לפני ציווי מלאכת המשכן, "לומר שאינו דוחה את השבת" - האומנם חומרת השבת נלמדת היא מאמירתה המוקדמת? וכי אם הסדר היה הפוך - היתה מלאכת המשכן גוברת!?

"וַיִּקְהַל מֹשֶׁה אֶת כָּל עֵדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר
אֲלֵהֶם אֱלֹהֵי הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' לַעֲשׂוֹת אִתְּכֶם.
שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
יְהִי לָכֶם קֹדֶשׁ שַׁבַּת שַׁבְּתוֹן לַה' כָּל הָעֲשֵׂה בּוֹ
מְלָאכָה יוּמָת. לֹא תַבְעֲרוּ אִשׁ בְּכָל מַשְׁבְּתֵיכֶם
בַּיּוֹם הַשַּׁבָּת" (לה, א-ג)

רש"י

ששת ימים - הקדים להם אזהרת שבת
לציווי מלאכת המשכן, לומר שאינו דוחה
את השבת:

יש מן המפרשים¹ שהבינו את דברי רש"י כמשמעם, שהקדמה זו שהקדים הכתוב לאזהרת שבת לפני מלאכת המשכן - היא המלמדת על היתרון והחומרא שיש בשבת לגבי המשכן, שלכן אין מלאכת המשכן דוחה שבת; ואילו היה הסדר הפוך, שהיה

1. רא"ם ועוד.

מקדים את מלאכת המשכן לפני מצות שבת, היינו למדים שמלאכת המשכן חמורה יותר ויש לדחות את השבת מפניה.

אך כבר העירו, שאין הבנה זו מתיישבת עם דברי רש"י במקום אחר:

בפרשת קדושים נאמר² "איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו" - ורש"י מפרש: "סמך שמירת שבת למורא אב, לומר אף-על-פי שהזהרתיך על מורא אב, אם יאמר לך חלל את השבת אל תשמע לו".

הרי מפורש, שאף ששמירת השבת נאמרה אחרונה בכתוב שם (קודם כל נאמר "איש אמו ואביו תיראו" ורק אחר כך "ואת שבתותי תשמרו"), מכל מקום למדים מעצם הסמיכות שאין בכח כיבוד אב לדחות את השבת -

ומעתה קשה, מה פשר ההדגשה בענייננו על כך ש"הקדים" את מצות השבת להיות ראשונה, כאילו לולי הקדימה היתה סברא שמלאכת המשכן כן בכוחה לדחות את השבת!?

למה לא הפוך?

וכד דייקת שפיר, הרי הקושיא היא בענייננו גופא - היחס בין מלאכת המשכן לשמירת שבת:

בסדרה הקודמת, פרשת כי תשא, מקדים הכתוב את הציווי על מלאכת המשכן לפני מצות שמירת השבת (הפוך מהסדר בפרשתנו), ובכל זאת מפרש רש"י שם³ שהכוונה היא ללמד על חשיבותה של מצות השבת דוקא: "אף-על-פי שתהיו רדופין וזריזין בזריזות המלאכה, שבת אל תידחה מפניה";

2. יט, ג.

3. לא, יג.

הרי מפורש שם, שמצות שבת שבאה אחרונה - היא ה"גוברת" על מצות המשכן שבאה ראשונה, ואיך אומר רש"י כאן שחשיבותה של אזהרת השבת ביחס למלאכת המשכן נלמדת מהיותה ראשונה!?

ואמנם, לפי פשוטו אין לדמות את פרשתנו לפרשת תשא, כי:

בפרשת תשא יש מיעוט מיוחד שממנו דורשים למעט את שבת ממלאכת המשכן ("אך את שבתותי תשמרו", כמבואר ברש"י שם), ואילו בפרשתנו אין מיעוט כזה. ומובן איפוא, שבפרשתנו למדים מעצם הסדר להעדיף ולתת חשיבות למצות השבת הבאה ראשונה, ואילו בפרשת תשא לא מתחשבים בסדר הדברים, כיון שיש מיעוט מיוחד שממנו דורשים על חשיבות השבת על אף היותה אחרונה בסדר הכתוב.

אך עדיין הא גופא קשיא⁴:

למה הוצרך הכתוב בפרשת תשא למיעוט מיוחד?! היה יכול להפוך שם את הסדר ולהביא את אזהרת השבת לפני מלאכת המשכן, ואז היינו מבינים בדרך ממילא שהשבת חשובה יותר בהיותה ראשונה, ללא צורך בשום דרשה מיוחדת (כמו בפרשתנו)!

"הקדים להם" - להם ולא לו

ויש ליישב ולבאר:

בדרך הפשט, אין משמעות מעשית לסדר שבו נכתבו המצוות, ואי אפשר להוכיח מזה שמצוה אחת נכתבה "ראשונה" בכתוב שיש לה מעלה ביחס למצוות אחרות והיא "גוברת" עליהן⁵.

4. וכקושיית הכלי יקר בתחילת פרשתנו.

5. ראה גם מלאכת הקודש על רש"י כאן.

ולכן בפרשת תשא, כאשר בא הכתוב ללמד שמלאכת המשכן אינה דוחה שבת, הוצרך למיעוט מיוחד המלמד זאת (ולא היה מועיל באם היה הופך את סדר המצוות ומקדים את אזהרת השבת, כי אין זה תלוי בקדימה ואיחור).

ומה שכתב רש"י כאן "הקדים להם אזהרת שבת לציווי מלאכת המשכן לומר שאינו דוחה את השבת", אין כוונתו שבאמת למדים דין זה מסדר הכתוב - שהרי הלימוד עצמו כבר מפורש בפרשת תשא, שאמר הקב"ה למושה "אך את שבתותי תשמרו" ומזה למדים "למעט שבת ממלאכת המשכן" (ומובן שבפרשתנו חזר משה לפני בני ישראל על אותו תוכן שנאמר לו בפרשת תשא)!

אלא, כדיוק לשון רש"י - "הקדים להם":

כאשר בא משה רבינו לדבר בפני בני ישראל, הנה אף שבדברי הקב"ה אל משה (בפרשת תשא) קדמה מלאכת המשכן לפני אזהרת השבת, בא משה בדבריו עתה והפך את הסדר, "הקדים להם" את אזהרת השבת:

והטעם לכך - "לומר (להם, לבני ישראל) שאינו דוחה את השבת": כדי להוסיף חיזוק בהלכה זו שבא משה ללמד, שאין מלאכת המשכן דוחה שבת, לא הסתפק משה בעצם אמירת ההלכה, אלא הוסיף והדגיש זאת על ידי ש"הקדים להם" בדיבורו את אזהרת השבת.

תמרור 'עצור'!

וליתר ביאור:

בפרשת תשא, בדברי הקב"ה למושה, קדם הציווי על מלאכת המשכן - כי הוא עיקר החידוש עתה (ואזהרת השבת נזכרת בדרך טפל, כדי לחדש שגם בעת מלאכת המשכן אין לדחות את השבת):

אולם כאשר בא משה וחוזר על הדברים בפני בני ישראל, הוא הופך את הסדר ומקדים את אזהרת השבת, כי בני ישראל צריכים חיזוק מיוחד בענין זה:

ענינו של המשכן היה "עדות לישראל שויתר להם הקב"ה על מעשה העגל, שהרי השרה שכינתו ביניהם"⁶. היינו, שהציווי על מלאכת המשכן בא כהמשך לסליחה על חטא העגל.

ומעתה מובן שבני ישראל - שהצטערו על חטא העגל וחיכו לסימן של כפרה באמצעות השראת השכינה במשכן - עסקו במלאכת המשכן בהתלהבות ובזריזות גדולה, כדי להשלים את המלאכה במהירות האפשרית, ולהביא סוף סוף לכפרה על חטא העגל.

ובתוך כל הזריזות והדחיפות להשלים כבר את מלאכת המשכן ולהביא להשראת השכינה, עלולים ח"ו להיכשל באיסורי שבת (בשוגג), גם אם מתוך כוונה טובה לכאורה;

ולכן הוצרך משה להדגיש ולחזק את אזהרת השבת ביתר שאת ויתר עז - ולצורך זה הפך בדבריו את הסדר ההגיוני (וכפי שהיה בציווי הקב"ה בפרשת תשא) והקדים במיוחד את את אזהרת השבת, שהקדמה זו פועלת שלנגד עיני בני ישראל יעמוד תמיד איסור השבת "לפני" מלאכת המשכן, וכך גם בעת הזריזות במלאכת המשכן לא יפגע הדבר ב"שבת שבתון לה".

6. כדברי רש"י בתחילת פ' פקודי.